

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАРАЖЕННЯ ПРІСНОВОДНИХ МОЛЮСКІВ ЛИЧИНКАМИ ТРЕМАТОД

Для підвищення ефективності профілактичних і оздоровчих заходів у боротьбі з гельмінтозами необхідно знати гельмінтофауну та епізоотологію небезпечних трематодозів [8]. Відомо, що в життєвому циклі дигіней роль проміжних і додаткових хазяїв виконують молюски [4]. Останні, зокрема, також беруть участь у процесах елімінації церкарій та адолескарій трематод, тобто виступають у ролі регулятора їх чисельності.

У зв'язку з цим, актуальними на сьогодні є дослідження структури малакологічних комплексів водойм різного типу та дослідження впливу природних чинників на характер зараженості моллюсків паразитами і личинками трематод.

Матеріал та методи досліджень. Матеріалом для досліджень слугували збори моллюсків родин *Planorbidae* та *Lymnaeidae*, зібрані у весняно-літньо-осінній сезони 2004–2007 рр. у межах Олевського, Народицького, Лугинського, Андрушівського районів Житомирської області та Макарівського, Білоцерківського районів Київської області. Зібрано понад 3 тис. екз. моллюсків. Видову приналежність моллюсків визначали конхологічним та компараторним методами з використанням даних їх анатомії [3, 5, 6, 7]. Паразитологічні дослідження моллюсків здійснювали загальноприйнятими методами. Вивчення морфології личинок трематод проводилось на живих об'єктах з фіксацією гарячим 10 % формаліном.

Власні дослідження. Нашими дослідженнями встановлено, що на території Центрального Полісся, зокрема Житомирської області, в останні роки переважають постійні водойми, здатні забезпечити успішну зимівлю моллюсків. Щодо астатичних водойм, то вони фактично втратили своє значення на зазначених територіях, оскільки підвищення середньодобової температури навесні та влітку призводить до скорочення терміну їх існування, тому в поширенні трематодозів вони не відіграють колишньої ролі.

При стаціонарному дослідженні було виявлено 14 водойм заселених 15 видами моллюсків. Домінуючими та найбільш чисельними видами моллюсків обстежених водойм були види родини *Lymnaeidae*, а саме підроду *Lymnaea s. str.* (*Lymnaea stagnalis* (Linne, 1758)); підроду *Corvusiana* (*L. corvus* (Gmelin, 1791)); підроду *Stagnicola* (*L. palustris* (O. F. Muller, 1774)), (*L. turricula* (Held, 1836)); підроду *Radix* (*L. auricularia* (Linne, 1758)); підроду *Galba* (*L. subangulata* (Roffiaen, 1868)); підроду *Peregriana* (*L. ovata* (Draparnaud, 1805)); та види родини *Planorbinae* (*Planorbis planorbis* (Linnaeus, 1758)), *Segmentina nitida* (O. F. Muller, 1774), *Anisus* (*A.*) *septemguratus* (Rossmassler, 1835)).

За щільністю поселення моллюсків, зокрема ставковиків і катушко-вих, обстежені водойми можна поділити на три групи:

Група А – прибережні зони старих меліоративних каналів та канав. Глибина цих водойм коливається від декількох сантиметрів до 0,6–0,8 м, вони не пересихають, вода добре прогрівається, наявно багато водоростей та вищої водної рослинності. Структура берегів – природна. Водовикористання – утримання та випас великої і дрібної рогатої ху-

доби, свійської водоплавної птиці. Щільність поселення ставковиків (на прикладі *Lymnaea stagnalis*) у цих водоймах коливалась від 2–3 до 8 екз./м², тоді як планорбід (на прикладі *Planorbis planorbis*) від 2 до 19 екз./м² відповідно.

Група Б – болотисті водойми на пасовищах, котрі наповнюються ґрунтовими водами, ставки штучного та природного походження. Глибина гідротопів коливається в межах від 0,4 до 1,5–2 м, рослинність майже відсутня, представлена в цілому водоростями. Береги пологі. Водовикористання – випас великої та дрібної рогатої худоби, утримання і випас свійської птиці, рекреація. Щільність поселення ставковиків у водоймах цього типу сягала 2–8, когушкових – 9–16 екз./м².

Група В – прибережні зони річок. Глибина водойм біля 0,5–2 м. Структура берега – природна, береги пологі, невисокі. Швидкість течії становить 0,1–0,2 м/с. Водовикористання – рекреація, випас тварин. Щільність поселення ставковиків становила від 1–2 до 4 та планорбід – 1–2 екз./м².

Відомо [2], що одним із суттєвих факторів, який визначає характер зараженості моллюсків є особливість стації їх мешкання, зокрема розміри водойми, її ізольованість, ступінь заростання водною рослинністю та ступінь проточності. В результаті досліджень встановлено, що найкращі умови для розвитку партеніт та личинок трематод в районах наших досліджень представляють пасовищні водойми і меліоративні канали, вода в яких не проточна, досить добре прогрівається, розвинена вища водна рослинність, різноманітний видовий склад проміжних та дефінітивних хазяїв. В таких водоймах загальна екстенсивність інвазії моллюск в становить 3,18 та 3,38 % відповідно. На другому місці знаходяться ставки природного та штучного походження, котрі відрізняються більшою глибиною, в яких моллюски поширені на великій площі. У цих водоймах, за нашими даними, екстенсивність інвазії досліджених моллюсків становить 0,8 %. На третьому – прибережна зона річок, в якій екстенсивність інвазії моллюсків складає – 0,74 % відповідно. Окреме місце займають водойми в лісі. Досліджений гідротоп ізольований, з усіх боків оточений деревами та чагарниками, характеризується бідним видовим складом моллюсків, незначною щільністю їх популяції (1–2 екз./м²). Загальна екстенсивність інвазії протягом всього періоду дослідження становила 1,06 % відповідно.

Отже, отримані результати досліджень свідчать, що одним із важливих чинників, який визначає екстенсивність інвазії моллюсків є щільність поселення їх у водоймі, що підтверджує результати дослідження Т. А. Гинециньської та Г. І. Вергун [1, 2].

Перспективи подальших досліджень. Надалі планується продовжити дослідження впливу біотичних і абіотичних чинників на склад трематодрофауни моллюсків обстежених водойм.

Література

1. Вергун Г. И. Зависимость заражения моллюсков партенитами трематод от экологических факторов / Г. И. Вергун // Биологическая наука в университетах и педагогических институтах Украины за 50 лет: Материалы межвузовск. респ. конф. – 1968. – С. 239 – 240.
2. Гинецинская Т. А. Трематоды, их жизненные циклы, биология и эволюция / Т. А. Гинецинская. – Л.: Наука, 1968. – 411с.
3. Круглов Н. Д. Моллюски семейства *Lymnaeidae* СССР, особенности их экологии и паразитологическое значение (Gastropoda, Pulmonata): автореф. дис. на соискание учёной степени д-ра биол. наук: 03.00.08 / Н. Д. Круглов; Зоолог. ин-т акад. наук СССР. – Л., 1985 – 41 с.
4. Метациркулярии трематоды – паразиты пресноводных гидробионтов Центральной России / В. Е. Судариков, А. А. Вигин, Ю. В. Курочкин [и др.]: отв. ред. В. И. Фрезе. – М.: Наука, 2002. – 298с.
5. Прудовиковые и чашечковые Украины (биология, экология, полезное и вредное значение, методы исследования) / А. П. Стадниченко, Л. Е. Астахова, А. В. Катериненко, М. А. Чирков // Деп. в Укр.ИНТЕИ 28.04.92, № 490. – Ук 92. – 189 с.
6. Старобагатов Я. И. Палеонтологические исследования / Я. И. Старобагатов, Н. В. Толстикова // Общие закономерности возникновения и развития озёр. Методы изучения истории озёр. – Л.: Наука, 1986. – С. 156 – 165.
7. Фауна Украины. К.: Наук. думка, 1990. – Т. 29, Вып. 4: Стадниченко А. П. Прудовикообразные (пузырчиковые, витушковы, катушковые) / А. П. Стадниченко – 292 с.
8. Шевцов О. О. Видовий склад гельмінтів свійських качок і гусей в адміністративних областях УРСР / О. О. Шевцов // Ветеринарія: рес. міжвід. темат. наук. зб. – 1969. – Вип. 23: К.: “Урожай”. – С.57 – 63.